

УДК 130.2:[373.3:7] 047.44

*Колос Тетяна Миколаївна,
генеральний директор Директорату мистецької освіти
Міністерства культури України
larinatatiana@yahoo.com
ORCID 0000-0003-2643-976X*

ПОЧАТКОВА МИСТЕЦЬКА ОСВІТА ЯК ПОНЯТТЯ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОГО ДИСКУРСУ

Мета статті – виявити та обґрунтувати культурологічну специфіку поняття «початкова мистецька освіта». **Методологія** дослідження ґрунтується на комплексному застосуванні методів порівняння, систематизації, узагальнення, а також методі термінологічного аналізу поняття «початкова мистецька освіта». **Наукова новизна** полягає в обґрунтуванні культурологічної сутності поняття «початкова мистецька освіта». Запропоновано авторське визначення поняття, що спирається на узагальнення широкого спектру інтерпретацій, існуючих у різних сферах гуманітаристики. **Висновки.** Доведено, що початкова мистецька освіта є складовою національного культурного простору. Вона забезпечує умови не лише для розвитку особистості, але й для культурного розвитку суспільства загалом шляхом залучення представників різних верств населення, без вікових та інших обмежень, до вивчення мистецтва через різноманітні мистецькі практики.

Ключові слова: мистецтво, освіта, початкова мистецька освіта, культурологічне поняття, культурний простір.

Колос Тетяна Николаевна, генеральный директор Директората по вопросам образования в сфере искусств Министерства культуры Украины

Начальное художественное образование как понятие культурологического дискурса

Цель статьи – выявить и обосновать культурологическую специфику понятия «начальное образование в сфере искусств». **Методология** исследования основывается на комплексном применении терминологического анализа методов сравнения, систематизации, обобщения, а также методе терминологического анализа понятия «начальное образование в сфере искусств». **Научная новизна** состоит в обосновании культурологической сути понятия «начальное образование в сфере искусств». Предложено авторское определение понятия, которое опирается на обобщение широкого спектра интерпретаций, существующих в гуманитарных науках. **Выводы.** Доказано, что начальное образование в сфере искусств является составляющей национального культурного пространства. Она обеспечивает условия не только для развития личности, но и для культурного развития общества в целом путем вовлечения представителей разных слоев населения, без возрастных и других ограничений, к изучению искусства посредством различных художественных практик.

Ключевые слова: искусство, образование, начальное художественное образование, культурологическое понятие, культурное пространство.

Kolos Tetyana, General Director of Arts Education Directorate of Ministry for Culture of Ukraine

The initial artistic education as a concept of culturological discourse

The purpose of the article is to identify and substantiate the concept of "primary arts education" in culture studies. **The methodology** of the research based on the integrated use of the

methods of comparison, systematization, consolidation, as well as the method of terminological analysis of the concept of "primary artistic education." **The scientific novelty** is to substantiating the cultural essence of the concept of "primary artistic education." The author's definition of the concept, based on the synthesis of a wide range of interpretations existing in various spheres of the humanities, is proposed. **Conclusions.** It is shown that elementary arts education is an integral part of the national cultural space. It provides conditions not only for the development of the individuals but also for the cultural development of society as a whole by involving representatives of different sectors of the population, without age and other limitations, in the study of art through a variety of artistic practices.

Key words: arts, education, primary arts education, a cultural concept, cultural space.

Актуальність теми дослідження. Початкова мистецька освіта, що впливає з її функціонування містить у собі елементи, пов'язані безпосередньо з культурною сферою як за своїм змістом, так і за формою вираження та інституційною структурою, оскільки стосується вивчення мистецтва та застосування мистецьких практик. Окрім того, через репрезентативність своїх результатів початкова мистецька освіта відіграє роль культуротворчого чинника, особливо якщо її розглядати в контексті локальних культурних просторів. Саме ці особливості початкової мистецької освіти і визначають її культурологічний характер і обумовлюють вивчення її як окремих предмет дослідження. Сьогодні в науковому обігу вживаються декілька понять мистецької освіти та її похідних, які розглядають її в педагогічному, філософському, мистецтвознавчому, культурологічному аспектах. Однак, визначення початкової мистецької освіти як культурологічної категорії наразі не існує і його відсутність призводить до браку уваги науковців до вивчення початкової мистецької освіти як феномену культури, що не дає можливості розкрити потенціал цього явища для розвитку як національного, так і локальних культурних просторів. Дефініція «початкова мистецька освіта» використовується в актах законодавства, однак, виключно в контексті складника (початкового рівня) мистецької освіти і не має чіткого наукового визначення. У зв'язку з цим виникла необхідність у формулюванні та обґрунтуванні визначення поняття «початкова мистецька освіта» як культурологічної категорії.

Аналіз досліджень і публікацій. Поняття мистецької освіти в його широкому значенні було введено до наукового обігу О. Рудницькою [13]. Це дало поштовх до розвитку наукових досліджень у педагогічних науках, предметом яких ставали різні види і прояви мистецької освіти, а також визначалися її рівні. Разом з тим, до недавнього часу поняття «мистецька освіта» вживалося також в контексті художньої освіти – освіти з образотворчих мистецтв [15]. Однак, з обґрунтуванням мистецької освіти як поняття, що об'єднує в собі освіту з різних видів мистецтва, цей термін вживається саме в такому загальному контексті. У процесі розвитку досліджень мистецької освіти в науковому обігу з'явилися варіації поняття «початкова мистецька освіта», яке найбільшого поширення набуло в педагогічних дослідженнях, переважно як мистецька освіта в початковій загальноосвітній школі [9] та в культурології, як початкова ланка «спеціальної мистецької освіти» [3].

Виклад основного матеріалу. Складність визначення поняття початкової мистецької освіти як культурологічної категорії пов'язана з наявністю кількох складних понять, які є його складовими та визначення яких має не одне значення. Так, дефініція «початкова мистецька освіта» містить у собі три змістові складові – «освіта», «мистецтво» та «початковий», які ми спробуємо розглянути з точки зору культурологічного знання.

На думку культурологів, культурна функція освіти полягає в використанні наступності матеріальних та духовних цінностей і сама освіта розуміється як феномен культури, канал її трансляції і чинник її розвитку [14, 246, 258]. Пов'язаним з культурою елементом освіти вважає і сучасна педагогічна думка, яка розглядає це явище як процес та результат формування якостей особистості засобами навчання і виховання відповідно до норм духовної культури і цінностей суспільства [13, 39].

Щодо поняття «мистецтво», культурологія визначає його як форму культури, пов'язану із здатністю суб'єкта до естетичного освоєння життєвого світу, його відтворення в образно-символічному ключі з опорою на ресурси творчої уяви [8, 274]. Філософський підхід проявляється в означенні поняття мистецтва як однієї з форм суспільної свідомості та виду людської діяльності, що відбиває дійсність у конкретно-чуттєвих образах, відповідно до певних естетичних ідеалів [7].

У мистецтвознавстві застосовується діяльнісний підхід до означення терміну «мистецтво», яке в широкому розумінні визначається як різні види діяльності людини та художньої творчості (література, архітектура, скульптура, живопис, графіка, декоративно-вжиткове мистецтво, музика, танець, театр, кіно тощо), об'єднані як художньо-образні форми відображення дійсності, спосіб виявлення творчого потенціалу особистості та задоволення її естетичних потреб [10, 120].

Поєднання понять «освіта» та «мистецтво», дало можливість науковцям розширити поняття «мистецька освіта» та утворювати похідні від нього терміни, які створюють підґрунтя для визначення дефініції «початкова мистецька освіта».

Так, О. Рудницька визначила мистецьку освіту як освітню галузь, спрямовану на розвиток у людини спеціальних здібностей і смаку, естетичного досвіду і ціннісних орієнтацій, здатності до спілкування з художніми цінностями у процесі активної творчої діяльності та удосконалення власної почуттєвої культури. Науковець поділяє мистецьку освіту за рівнями на початкову, середню, вищу, та за функціями – на загальну і спеціальну [13, с. 33], не надаючи окремих визначень для окреслених рівнів та функцій мистецької освіти, в тому числі й початкової. Таким чином, О. Рудницька вбачає початкову мистецьку освіту одним з рівнів мистецької освіти.

На підставі доробку О. Рудницької Л. Масол виокремила поняття «загальна мистецька освіта», також застосувавши до визначення мистецької освіти як такої функціонально-рівневий підхід. Науковець поділяє мистецьку освіту на загальну (базову, масову, шкільну), спеціальну (спеціалізовану) та професійну [9, 47]. Загальну мистецьку освіту Л. Масол визначає як суспільно організований компонент культури та підгалузь загальної середньої освіти, яка є відносно

автономною і сприяє вихованню цінителів мистецтва – глядачів, слухачів та митців-аматорів [9, 49]. Така освіта поєднує навчання і виховання учнів у процесі педагогічно регульованого опанування ними мистецьких цінностей у загальноосвітніх навчальних закладах різного типу та спрямовується на загальний художньо-естетичний розвиток особистості й набуття нею комплексу базових компетентностей, що забезпечують художньо-творчу самореалізацію, готовність до мистецької самоосвіти, здатність духовно-естетичного самовдосконалення протягом життя» [9, 57].

Як процес і результат освоєння суб'єктом істотних властивостей навколишньої дійсності, відтвореної у художніх образах означає мистецьку освіту в педагогіці науковець Г. Падалка, яка зазначає, що змістом мистецької освіти виступає спрямована на загальний і художній розвиток особистості система педагогічно адаптованих художньо-практичних умінь, навичок, знань, досвіду ціннісного ставлення до мистецтва, досвіду творчої діяльності [12, 3].

Мистецтвознавчий контекст у поняття мистецької освіти закладає О. Овчарук, яка визначає її як специфічну освітню галузь, в якій засобами різних видів мистецтв у процесі творчої діяльності відбувається формування спеціальних професійних навичок, духовний розвиток індивіда внаслідок засвоєння накопиченого людського досвіду, збереженого в культурі нації, народу, людства. Культурологічний характер мистецької освіти, на думку О. Овчарук, полягає у її сутнісних характеристиках, наявності конкретної специфіки, яка визначається приналежністю мистецької освіти до культурно-мистецького простору, її універсальними можливостями у царині естетичного виховання, духовного розвитку через формування художньо-творчих здібностей особистості на ґрунті мистецько-творчої практики [11].

До появи обґрунтування явища мистецької освіти як категорії, яка охоплює весь спектр мистецько-освітніх практик, у науковому обігу дефініція «мистецька освіта» використовувалась для визначення освіти в галузі образотворчих мистецтв. У цьому контексті мистецьку освіту розглядає Р. Шмагало, який це поняття розуміє як художню освіту та художньо-реміснице навчання, вивчаючи їх в контексті діяльності навчальних закладів та побутування мистецьких шкіл [15].

У зв'язку з цим, для характеристики мистецької освіти, пов'язаної з іншими видами мистецтва, науковці послуговувалися поняттями «музична освіта», «хореографічна освіта», «театральна освіта» тощо. Після появи в науковому обігу поняття мистецької освіти як узагальнюючої категорії освіти в царині образотворчих мистецтв науковці називають її «художня освіта» О. Волинська дає визначення художньої освіти як сукупності теоретичних і практичних надбань, світоглядних позицій в галузі образотворчого мистецтва, які можуть бути використані у процесі підготовки художників-педагогів, художників, митців-ремісників і найголовніше – нового покоління людей, здатних творчо мислити [2, 8].

У регіональному вимірі розвиток поняття мистецької освіти призвело до появи дефініції «регіональна художня освіта» – процес навчання в освітніх закладах, що базується на законах та технологіях створення витвору

образотворчого мистецтва, художньо-мистецьких та освітніх традиціях, відкритий до адаптації зарубіжного мистецького досвіду на окремій території держави, що має історичний, адміністративний характер утворення. [4, 18].

Дещо під іншим кутом розглядають мистецьку освіту культурологи, акцентуючи увагу на її функції з освоєння особистістю знань про мистецтво і культуру як духовну сферу, яке в подальшому впливає на адаптацію її (особистості) в культурному просторі та дає можливість стати суб'єктом його творення. Як зауважив Ю. Богуцький, характер та міра сприйняття людиною того чи іншого витвору мистецтва є похідними від її здатності реагувати на нього не лише як на готовий результат творчої діяльності, але й як результат процесу творення. Науковець вважає важливим для глибокого сприйняття мистецтва власні спроби людини створення витворів мистецтва навіть на непрофесійному рівні. Це, на його думку, дасть людині можливість сприймати твори мистецтва на іншому від «споживацького» рівні [1, 158-159].

Як культурологічну категорію визначає мистецьку освіту С. Волков, який розглядає її одночасно як підсистему культури та як галузь гуманітарного знання, яка проявляється в мистецькій діяльності. С. Волков характеризує її як таку, що в процесі навчання продукує художні вартості і тим самим як підсистема культури формує духовність нації, а як підсистема мистецтва – самосвідомість суспільства. На думку науковця, мистецька освіта є соціальним явищем, яке формує духовну еліту нації, є підґрунтям духовного розвитку національної культури і гарантом розвитку особистості.

У зв'язку з цим, науковець вважає мистецьку освіту органічною, невіддільною і самостійною частиною феномену культури України, яка органічно включена до соціокультурної сфери і вирішує своє основне завдання – виховання освіченої, духовно багатой людини, особистості – вирішує притаманними лише їй засобами [3, 211].

З точки зору структури мистецької освіти С. Волков розглядає її по-перше, як трирівневу інтегровану систему, а по-друге, як систему підготовки науково-теоретичних кадрів та фахівців творчих професій. У цій структурі важливе місце відводиться початковій мистецькій освіті, яка реалізується в системі спеціалізованих мистецьких навчальних закладів і основою якої є спрямована в своїй динаміці на розвиток природних здібностей, творчої фантазії, оволодіння знаннями і морально-ціннісним змістом цих знань, а також на виховання професійних кадрів, творчої інтелігенції, творчих [3, 16].

У монографії «Інституалізовані соціокультурні системи: регіональна специфіка та динаміка» С. М. Волков висвітлює початкову мистецьку освіту як особливий рівень мистецької освіти через діяльність мистецьких шкіл. На думку автора від початку свого існування ці школи «за формою і змістом діяльності віддзеркалювали методіку і практику роботи з фахової підготовки митців у вищих мистецьких навчальних закладах», що і обумовило розгляд науковцем їх діяльності в контексті української професійної мистецької освіти [3, 43].

При цьому, автор згадує і про функцію «загальнокультурної підготовки громадян», що по суті є загальною мистецькою освітою і вказує на «біфункціональність» дитячих мистецьких шкіл, яка полягала в поєднанні початкової професійної підготовки майбутніх митців з вихованням «кваліфікованого слухача (глядача) – аматора, індивіда, індивідуально вихованого та обізнаного в процесі створення зразків образотворчого, музичного, пластичного хореографічного мистецтва» [3, 131].

Усі визначені науковцями концептуальні характеристики мистецької освіти, які полягають у її специфічних функціях: загальний художньо-естетичний розвиток особистості, набуття комплексу базових компетентностей, розвиток спеціальних здібностей, естетичного досвіду і ціннісних орієнтацій, спілкування з художніми цінностями у процесі активної творчої діяльності, навчання і виховання, створення умов для задоволення мистецьких інтересів та потреб особистості, підтримку її бажання реалізувати свої творчі здібності та можливості, продукування художніх вартостей, підготовці мистецьких кадрів тощо, можуть бути віднесені до змісту поняття «початкова мистецька освіта». Однак усі перераховані і вище викладені підходи до визначення початкової мистецької освіти як форми раннього розвитку особистості та початкової ланки більших освітніх систем (загальної середньої або мистецької) таки чи інакше зводять її функції до вікових особливостей її здобувачів, бо при згадуванні початкової мистецької освіти вона позиціонується в будь-якому випадку як освітня підсистема (всі визначення акцентують увагу на особистості) та як освіта для дітей та юнацтва (віднесення цього складника до початкового етапу навчальної діяльності особистості). У вище окреслених визначеннях термін «початкова» у формулюванні поняття мистецької освіти пов'язаний виключно з освітнім рівнем, який визначає її місце в ієрархії освітньої структури («початковий рівень професійної мистецької освіти», «початкова професійна мистецька освіта», «початкова ланка професійної мистецької освіти» тощо). Усі зазначені визначення мистецької освіти загалом та початкової мистецької освіти зокрема зорієнтовані на особистісний (розвиток особистості) або на структурно-функціональний аспект цього поняття. Такі визначення ігнорують іще один важливий компонент поняття «початкова мистецька освіта» як культурного феномену – її потенційна всеохоплюваність, найбільша доступність з усіх рівнів професійної мистецької освіти та пов'язане з цим її значення для розвитку українського культурного простору. Останнє виявляється в результатах навчання мистецтву на початковому рівні – практична мистецька діяльність: відтворення, інтерпретація, створення та публічне демонстрування мистецьких творів, що є паралельним і невід'ємним складником навчання будь-якого виду мистецтва.

У процесі здобуття початкової мистецької освіти відбувається не тільки теоретичне вивчення мистецтва як такого, що переважно дає можливість сформувати смак, особисте позитивне ставлення до мистецтва, розпізнавати та обирати кращі з його творів, але й застосовуються мистецькі практики (здійснюється мистецька діяльність), коли особа, яка навчається, виступає суб'єктом мистецької діяльності, який інтерпретує, продукує та демонструє твори мистецтва.

Основна функція початкової мистецької освіти як феномену культури, полягає не тільки у формуванні гармонійної, естетично-розвиненої особистості, вихованні здатності та потреби в спілкуванні з національним та світовим культурним надбанням, але й її готовності до такої творчої мистецької діяльності протягом життя та культуротворення.

Результати функціонування початкової мистецької освіти – це завжди мистецький продукт, який демонструється на різних майданчиках та перед різною аудиторією – від сім'ї (родинного кола), закладу, в якому здобувається така освіта, до культурно-мистецьких заходів місцевого, регіонального або національного рівнів. Через таке демонстрування результатів (концерти, виставки, вистави тощо колективів здобувачів та педагогічних працівників) відбувається долучення і громадян, не залучених до мистецько-освітнього процесу, до кращих зразків українського та світового мистецтва, виховання в них потреби в комунікації з якісним мистецьким та культурним продуктом, піднімає їх культурний рівень, створює мистецькі події в відповідному середовищі, що безпосередньо впливає на розвиток локальних, регіональних та національного культурних просторів, а відтак – на розвиток громад і суспільства загалом. Нині початкова мистецька освіта представлена окремим, мистецьким, напрямом позашкільної освіти та реалізується закладах спеціалізованої мистецької освіти – мистецьких школах [5]. Однак, чи можемо ми сьогодні обмежувати поняття початкової мистецької освіти виключно освітою для дітей, як це є в наразі в свідомості суспільства?

На політичному рівні державою задекларовано нові умови доступу до початкової мистецької освіти в системі мистецьких шкіл. Концепцією сучасної мистецької школи, затвердженою Міністерством культури України у 2017 році, визначено, що початкова мистецька освіта є базовою культурною послугою для громадян, доступною за місцем проживання, сучасна мистецька школа є середовищем творчого розвитку особистості, основою підготовки професійного митця та центр культурно-мистецького життя громади; надає мистецько-освітні послуги для різних категорій громадян без вікових обмежень, а також є середовищем інклюзивної мистецької освіти початкового рівня; формує потребу громадян у якісному мистецькому продукті, спонукає до його споживання не тільки здобувачів початкової мистецької освіти, але й інших мешканців громади шляхом публічної демонстрації своїх творчих досягнень [6].

Такий підхід дозволяє розглядати початкову мистецьку освіту як важливий компонент культури, основою для культурного та духовного розвитку суспільства, а відтак – актуалізує необхідність її означення та вивчення як культурологічного поняття.

Висновки. Відтак, початкова мистецька освіта розглядається нами як невід'ємна складова та національного культурного простору, яка сприяє розвитку особистості відповідно до її культурно-освітніх потреб, забезпечує культурний розвиток суспільства шляхом широкого залучення осіб без вікових та інших обмежень до вивчення мистецтва через застосування мистецьких практик. Термінологічне Визначення початкової мистецької освіти дає можливість

позиціонувати її безвідносно рівнів освіти і розширює можливості вивчення її як культурологічного феномену.

Література

1. Богуцький Ю.П. Самоорганізація культури: онтологія, динаміка, перспективи: монографія. Інститут культурології АМУ. Київ: Веселка, 2008. 199 с.
2. Волинська О.С. Розвиток художньої освіти в Галичині в другій половині XIX – початку XX століття: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01; Терноп. нац. пед. ун-т ім. В.Гнатюка. Тернопіль., 2008. 22 с.
3. Волков С. М. Інституалізовані соціокультурні системи: регіональна специфіка та динаміка: монографія. Київ: Інститут культурології НАМ України, 2010. 248 с.
4. Гуріч З. В. Сутність поняття «регіональна художня освіта» // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Вип. 137 / Чернігів. нац. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка ; голов. ред. О. М. Носко. Чернігів: ЧНПУ ім. Т. Г. Шевченка, 2016. 364 с. (Серія: Педагогічні науки). С. 15-18.
5. Закон України «Про позашкільну освіту» від 22.06.2000 № 1841-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14>.
6. Концепція сучасної мистецької школи: Наказ Міністерства культури України від 20 грудня 2017 року № 1433. URL: http://195.78.68.75/mcu/control/uk/publish/article?art_id=245415870&cat_id=245415844.
7. Короткий енциклопедичний словник з культури / М. М. Корінний, В. Ф. Шевченко. Київ: Україна, 2003. 384 с.
8. Культурология. XX век. Энциклопедия в 2-х томах./ Гл. ред., сост. и авт. проекта С.Я. Левит; Отв. ред. Л.Т. Мильская. Санкт-Петербург.: Унив. кн., 1998. Т. 1: А-Л. 447 с.
9. Масол Л. М. Загальна мистецька освіта: теорія і практика: монографія. Ін-т пробл. виховання АПН України. Київ: Промінь, 2006. 432 с.
10. Ничкало С. Мистецтвознавство: Короткий тлумачний словник. Київ: Либідь, 1999. 208 с.
11. Овчарук О. В. Мистецька освіта: категоріальний аналіз проблеми // Культура і Сучасність: альманах. Київ, 2007. № 2.
12. Падалка Г.М. Мистецька освіта: сучасні проблеми розвитку // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 14: Теорія і методика мистецької освіти: збірник / М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. Вип. 7 (12) : Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції "Гуманістичні орієнтири мистецької освіти", 22-24 квітня 2009 р.: до 175-річчя Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. С. 3-9.
13. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька: навч. посіб. Тернопіль: Навч. кн. Богдан, 2005. 357 с.
14. Шейко В.М., Богуцький Ю.П. Формування основ культурології в добу цивілізаційної глобалізації (друга половина XIX – початок XXI ст.): монографія. Київ: Генеза, 2005. 592 с.
15. Шмагалю Р.Т. Мистецька освіта в Україні середини XIX – середини XX ст.: структурування, методологія, художні позиції: монографія. Львів. нац. акад. мистец. Ф-т історії та теорії мистец. Львів: Укр. Технології, 2005. 528 с.

References

1. Bohutskyi Y.P. (2008). Self-organization of culture: ontology, dynamics, and perspectives: monograph. Institute of Culturology of AAU. Kyiv: Veselka [in Ukrainian].

2. Volyns`ka O.S. (2008). The development of art education in Galicia in the second half of the XIX – early XX century: the author's dissert. abstr. for the candidate of pedagogical sciences: 13.00.01; Ternopil Nation. Ped. Univ. named after V.Hnatiyk. Ternopil [in Ukrainian].
3. Volkov S.M. (2010). Institutionalized socio-cultural systems: regional specificity and dynamics: monograph. Kyiv: Institute of Culturology of NAA of Ukraine [in Ukrainian].
4. Hurich Z.V. (2016). The essence of the concept of "regional artistic education" // Bulletin of the Chernihiv National Pedagogical University. Issue 137 / Chernihiv. National Ped. Univ. named after T. G. Shevchenko; Ch. ed. is O. M. Nosco. Chernihiv: ChNPU named by T. G. Shevchenko. 364 pp. (Series: Pedagogical Sciences). P. 15-18 [in Ukrainian].
5. The law of Ukraine on non-formal education from від 22.06.2000 № 1841-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14> [in Ukrainian].
6. The Concept of Modern Arts School: The Order of the Ministry of Culture of Ukraine dated December 20, 2017 № 1433. URL: http://195.78.68.75/mcu/control/uk/publish/article?art_id=245415870&cat_id=245415844. [in Ukrainian].
7. The Brief Encyclopedic Dictionary for Culture/M. M. Korinny, V. F. (2003). Shevchenko. K. : Ukraine [in Ukrainian].
8. Cultural Studies. (1998). XX century. Encyclopedia in 2 vols. / Ch. ed., comp. and aut project S. Ya. Levite; Sp. edit L.T. Mylskaya. St. Petersburg: Univ. book. T. 1: A-L. [in Ukrainian].
9. Masol L. M. (2006). General artistic education: theory and practice: monograph. Inst. of Education Probl. of the APS of Ukraine. Kyiv: Promin. 432 p.
10. Nychkalo S. (1999). Art Studies: A Short Clarifying Dictionary. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
11. Ovcharuk O. V. (2007). Artistic education: categorical analysis of the problem // Culture and Contemporaneity: almanac. Kyiv. № 2. [in Ukrainian].
12. Padalka H.M. (2009). Artistic education: modern problems of development // Scientific journal of the National Pedagogical University named after M.P. Dragomanov. Series 14: Theory and methodology of artistic education: collection / Min-ry of Education and Science of Ukraine, National. Ped Univ. named after M.P Drahomanov. Kyiv: Edition for the NPU named after M.P. Dragomanova, 2009. Issue 7 (12): Materials of the III International scientific and practical conference "Humanistic guidelines for artistic education." P. 3-9 [in Ukrainian].
13. Rudnyts`ka O.P. (2005). Pedagogics: general and artistic: Teaching manual. Ternopil: Training Book Bohdan. [in Ukrainian].
14. Sheiko V.M, Boguts`ky Yu.P. (2005). Formation of the basis of cultural studies in the age of civilization globalization (the second half of the nineteenth and early twenty-first centuries): a monograph. Kyiv: Geneza [in Ukrainian].
15. Shmahalo R.T. (2005). Artistic education in Ukraine in the middle of the 19th - the middle of the 20th century: structuring, methodology, artistic positions: monograph. Lviv Nation. Acad of Art. The Faculty of History and Theory of the Arts. Lviv: Ukr. Technologies [in Ukrainian].